

Waardevol Tiel

WERKGROEP VOOR CULTUURHISTORIE EN LEEFOMGEVING

UITGAVE DECEMBER 2025 NO. 12

WAARDEVOL TIEL

voortzetting van
Milieuwerkgroep Tiel

www.waardevoltiel.nl

Voorzitter:
Arnoud Reijnen

Secretaris:
John van Mil
De Kranshof 86
4005 DC Tiel
john@vanmil-tiel.nl
06-53757004

Penningmeester:
vacant

contributies/donaties
ING betaalrekening:
NL17INGB0003386081
t.n.v.

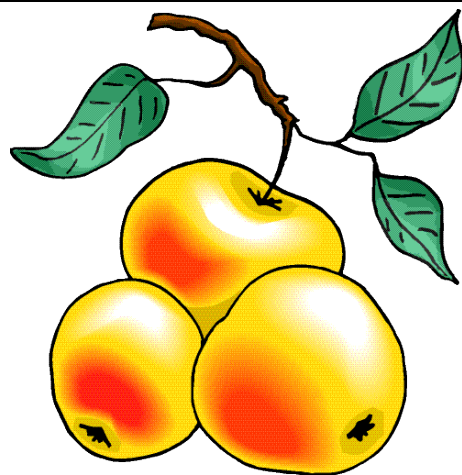
“WAARDEVOL TIEL”
werkgr cultuurhistorie/leef-
omg. te Tiel
BIC : INGBNL2A

Info en contact:
waardevoltiel@gmail.com

Redactie: Ton Schiltmans

Uit het Bestuurlijk overleg van 8 oktober 2025

In het bestuurlijk overleg
van Oudheidkamer en
Waardevol Tiel met wet-
houder Frank Groen, kwa-
men de volgen onderwerpen
aan de orde.

Restauratie Sint Maartenskerk

De restaurateur van de Sint Maartenskerk, die het werk niet volgens het met de gemeente overeengekomen tijdsplan aanpakte, heeft de werkzaamheden inmiddels weer aangevangen. Ambtenaar Willem Vos volgt de restauratie. De voormalige beheerder van de kerk doet moeilijk over de toegang tot de kerk. Er blijken evenwel geen afspraken te bestaan over het gebruik van de kerk nu deze in eigendom van de gemeente is, althans geen schriftelijke, en hij heeft dus geen recht van spreken. De oorspronkelijk bij de kerk horende gerfkamer is eerder verkocht en deels gerestoureerd. Hij staat ook weer te koop, maar die verkoop lukt niet, ondanks een extra toegewezen parkeerplek. De eigenaar houdt het gebouw nu dus in eigen beheer, mogelijk voor verhuur.

Begraafplaats Drumpt

Emile Smit vraagt naar het onderhoud c.q. de plannen voor de oude begraafplaats van Drumpt. Een buurtbewoonster heeft bij hem haar zorgen daarover uitgesproken.

Maar er gebeurt niets met de begraafplaats. Die blijft zoals hij is en wordt door de gemeente onderhouden. Zouden

bewoners zelf wat willen doen, dan mag dat. Wat ook geldt ook voor het kerkhof van Wadenoijen. Daarvoor is ook enig budget beschikbaar.

Handhaving bij slecht onderhoud Rijksmonumenten

Er moeten meer machtsmiddelen worden toegepast voor handhaving van achters-tallig of verkeerd onderhoud van monumentale panden, zoals met name dat van de rijksmonumentale panden Westluidensestraat 3 en het oude Weeshuis aan het Hoogeinde. Dat althans volgens de wensen van Waardevol Tiel.

De gemeente denkt daar in het komende jaar wat aan te gaan doen. Aan de plan-nen wordt nu nog gewerkt en er komt meer mankracht bij om beter te kunnen handhaven.

Welkomspakketten

Frank deelt saucijzenbroodjes uit omdat de eerste welkomstpakketten voor nieuwe Tielenaren zijn uitgedeeld. Emile deelt mede dat de eerder geleverde materialen weg waren.

Volgens Frank en Willem Vos zijn ze inmiddels weer boven water.

Contouren Westluidensepoort

Het idee van de gemeente is om niet alleen de door Waardevol Tiel al veel eerder gevraagde funderingscontouren van de Westluidensepoort in het straatwerk zicht-baar te maken, maar om de poort zelf ook voor een deel weer terug te laten komen. Hetgeen de aanwezigen op de vergadering een aantrekkelijk idee vinden. Frank zegt toe het volgend overleg de tekeningen te laten zien.

HBS-gebouw

In het ambtelijk overleg van 24 september bleek dat het gebouw van de voormali-ge HBS de monumentenstatus nog niet had, terwijl dat wel steeds de bedoeling was. Daarom wilde de leden van de vergadering wel eens weten wat er aan de hand was. Bert van Setten lichte ook nu weer de zorgen van Waardevol Tiel toe over de kwetsbaarheid van het bijzondere interieur. Maar Willem Vos kan nu mee-delen dat de monumentenstatus in zal gaan ná de verduurzaming waar men thans mee bezig is. Zo worden de kozijnen stuk voor stuk vervangen en voorzien van thermopane beglazing, maar wel in aluminium i.p.v. hout. De uitvoering daarvan is gepland op begin 2027.

Vreemde opbouw op dak Tolhuiswal

Peter Schipper komt nog eens terug op de in het ambtelijk overleg aangekaarte liftschacht, die wat wanstaltig uitsteekt op het dak van een klassieke woning op de Tolhuiswal. “Is het te voorkomen dat er nog eens zo’n vreemd bouwsel bovenop het dak van een beeldbepalende woning aan de Tolhuiswal komt?”

Peter licht toe waarom hij het vreemd vindt dat er zo’n lelijk bouwsel op het betreffende pand is gekomen. Er zijn ook andere technieken beschikbaar om een lift in een pand aan te brengen, zonder dat soort bouwsels. Hij vindt ook dat de termijn van één tot vier jaar voor de realisatie van de beschermde stadsgezichten te laat is, waardoor dit soort dingen kunnen gebeuren.

Willem Vos licht toe dat de bescherming van de stadsgezichten om redenen van tijdsgebrek uitbesteed wordt. Begin 2026 komt er een plan en hopelijk begin 2027 realisatie. Vooralsnog staan er negenendertig panden op de lijst om monument te worden.

Frank zegt toe dat hij met de foto van de liftopbouw naar de stadsbouwmeester gaat en komt er daarna op terug.

Bert maakt zich zorgen over de vrijheid die de stadsbouwmeester heeft om dit soort bouwwerken toe te staan. Willem legt uit dat de stadsbouwmeester behoorlijk beperkt is in zijn mogelijkheden en zich moet houden aan allerlei richtlijnen over monumenten. Frank zegt dat we ook moeten accepteren dat we niet in alles onze zin zullen krijgen.

Zonnekalender

Waar ligt de bal bij de mogelijke bouw van een replica van de op Medel gevonden grafheuvel annex zonnekalender?

Opdracht is gegaan naar de museumdirectrice, Jacoline Zilverschoon, om locatie-onderzoeken te laten uitvoeren. De Waalkade is nagenoeg uitgesloten en de Willemswaard wordt onderzocht. Frank denkt dat bij de Maartenskerk ook een optie is, waar het echter ontbreekt aan een horizon. Iedereen staat vrij suggesties bij Jacoline aan te leveren. Frank gaat met cruiseboot rederijen praten over vaker aanmeren bij Tiel. Daarbij is de toeristische interesse voor de zonnekalender in het Duitse Pömmelte een goed voorbeeld. Arnhem en Nijmegen zouden wel wat bezoek van cruiseboten kwijt willen, wat Tiel goed uitkomt. Alleen moet er dan wel stroom en afwatering geregeld worden. Het onderwerp blijft op de agenda staan.

Uit de Rondvraag

Bert geeft een compliment over het voorstel om stadsgezichten te beschermen. Peter licht de situatie rond de “Werkendamse bank” toe. Willem Vos zegt dat de bank er komt. Het wachten is op de vergunning van de archeologische dienst. Voorts legt Peter uit hoe het plan met de tredmolenkraan er voor staat. ACO, de leverancier van de nieuwe afvoergoten in de binnenstad, gaat dit mogelijk zowel maken als financieren.

Wouter van Lith de Jeude, vraag namens de Oudheidkamer hoe het staat met het Erfgoedplan. Geantwoord wordt dat dit binnenkort in de raad. Komt.

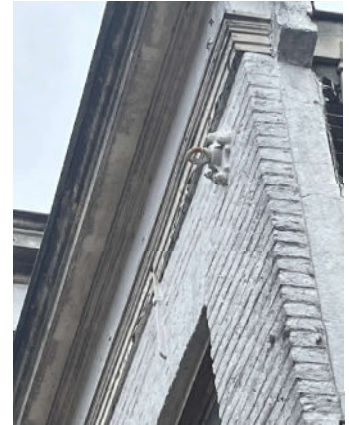
Arnoud Reijnen vertelt hoe het er voor staat met de restauratie van het Chasséhuis, eigendom van Stadsherstel. Er is een sprankje hoop dat het met de financiering rond komt. Tevens doet hij verslag over de inventarisatie van de stadsboerderij aan de Ophemertsedijk. Dat is de laatste unieke stadsboerderij in de gehele omgeving. De VDU huisvest daar nu Polen in.

John van Mil ziet geen handhaving meer in de binnenstad met de vele fatbikes die gewoon doorfietsen en de maaltijdbezorgers. Het antwoord is dat er weer stads-wachten komen die dit via een roulatieschema in de gaten gaan houden.

Verder geeft hij, als stadsgids, complimenten door van deelnemers van de standswandelingen over de renovatie van de binnenstad.

Licht in een duistere wereld

Het gesprek met de wethouder was afgelopen en we stonden na te praten. Opeens zei John: "Weet je waarom er aan de gevel van het oud burger mannen en vrouwen gasthuis een ring zit?". Nooit bij stilgestaan. Schuin aan de overzijde, aan de gevel van het Ambtmanshuis zit ook een dergelijke ring. Een raadsel. Een korte wandeling door Tiel leverde ook ringen aan de gevels van tegenoverstaande panden in het Jodenstraatje op, ook in de Tolhuisstraat is zo'n ring te zien aan de gevel van het, in 1947 gerestaureerde pand.

Dat raadsel is opgelost. Het zijn ringen waartussen een touw gespannen werd en daar hing dan weer een lantaarn aan. Met een katrol kon dan de lamp gevierd worden, voorzien worden van olie en aangestoken worden. Dat was de taak van de lantaarnopsteker, vaak ook nachtwaker. De laatste lantaarnopsteker in Nederland stopte in 1957 in Haarlem.

*Nieuwjaarswens van de lantaarnaanstekers uit 1815. Getoond wordt hoe de lantaarnvullers bezig zijn met het vullen van een olielamp. Door middel van een katrol kon de boven de straat gespannen lamp naar beneden worden gehaald.
(Originaal: Stadsarchief)*

Er ging een lichtje op

Straatverlichting was lang een zaak van de huiseigenaar. Die hing dan een lamp aan de gevel. Pas in de 17e eeuw werd het een zaak van de lokale overheid. In die eerste lampen brandden kaarsen. Vermoedelijk vetkaarsen want kaarsen van bijenwas waren duur. Pas nadat Jan van der Heijden in 1663 bedacht dat je ook olie in een reservoir kon stoppen en de lamp met een pit kon laten branden kwam

straatverlichting in zwang. Hij introduceerde

de snuiver, een schoorsteentje op de lampenkap waardoor de lamp beter brandde. Meestal verschenen de lampen eerst in de betere buurten en wie op het platteland leefde had pech. Die eerste lampen werden vaak van aardewerk gemaakt want koper was duur en werd ook toen al gestolen. Uiteindelijk was koper het materiaal van keuze. Er werd olie van koolzaad in de lampen gedaan. Tenslotte kwam ook de lantaarnpaal in zwang en kreeg de lantaarnopsteker een ladder om de lamp aan te steken. Dat werd wel stipt geregeld want lampen bij daglicht laten branden, dat kostte geld.

Tiel

In Tiel werd in 1737, na een lange discussie, besloten lantaarns op te hangen. Er

kwamen ook lantaarnopstekers én een opzichter, L. van der Breuch, die daarvoor vijftig gulden 's jaars ontving. Dat aantal lantaarns werd kennelijk niet voldoende geacht, want terwijl in 1757 de magistraat besloot dat de lantaarns hun eerder bepaalde onderlinge afstand zouden behouden, mocht iedereen die dat wilde een of meerdere lantaarns voor het eigen huis plaatsen. Op eigen kosten, dat spreekt en de lantaarns moesten bestaan uit *"een yseren arm met een lantaarn en zijn toebehoren van soodaanige model en fatsoen als de teegenswoordige door de Stadt gebruykt en gemaakt zijn."* In 1761 wordt besloten de houten lantaarnpalen te vervangen door stenen en weer later gaat het stadsbestuur om en besluit het stadsbestuur in 1783 om toch lantaarns bij te plaatsen.

Gaskousen

Uiteindelijk wordt er in Tiel in 1854 een gasfabriek gebouwd. De gemeente sluit dan een contract voor de levering van gas voor de straatverlichting. Door de uitvinding van het gaskousje eind 19e eeuw verbetert dan ook de kwaliteit van de straatverlichting. In 1917 komt er elektriciteit. In de tussenliggende periode is de gasfabriek, die stond op de plaats waar nu Zinder staat, in gemeentelijke handen en dat geldt ook voor de distributie van stroom. Overigens was die gasfabriek er wel de oorzaak van dat de grond daar fors vervuild was. Maar de lantaarnopstekers waren hun baan kwijt.

Arnoud Reijnen

Een pand vol met geschiedenis

Wie zal het in ondergaande foto weergegeven pand niet kennen? Waarschijnlijk is vrijwel elke Tielenaar er ooit wel eens langs gelopen, misschien zonder er veel aandacht aan te besteden. Het staat in de Weerstraat, juist op de hoek met het

Jodenstraatje en wordt gekenmerkt door de toegangsdeur die zich op de hoek van het pand bevindt. Een deur die in een fraaie omlijsting is gevat, welke zich voortzet rond de etalageruiten. Het is dus een winkeltje en zo te zien verkoopt de eigenaar er artikelen van allerlei snit uit achter ons liggende tijden. Wat heel goed past bij de vrij ongeschonden, vooroorlogse uitstraling van de Weerstraat. Het is dan ook, vooral door waarschijnlijk die omlijste gevel, een gemeentelijk monument. Een status waar de eigenaar terecht zeer trots op is, wat hij ook aan ieder-

een die zijn winkel bezoekt wil laten weten. Daarom heeft hij, in een notenhouten omlijsting, ondergaande geschiedenis van zijn winkel aan de muur gehangen. Die tekst spreekt voor zichzelf. Het pand heette ooit De Otter.

Gemeentelijk monument **"DE OTTER"** sinds 1450

In de 15^e eeuw was het havengebied van Tiel verplaatst van de Waterstraat naar de Weerstraat en lagen de schepen op wat nu het Plein heet. Aan de haven lagen zakenpanden, een aantal kreeg namen die met de scheepvaart te maken hadden.

Het pand waar u nu voor staat wordt al sinds 1500 'De Otter' genoemd, naar een type vrachtschip wat gebruikt werd voor de aanvoer van o.a. kalk en mortel. Tegen de voorgevel bevindt zich nog een zeer dikke kademuur met een ronding, welke te zien is in de kelders.

Het pand is een monument vanwege 'de architectonische kwaliteit en detaillering en als onderdeel van de historische gevelwand'. De ingang maakt deel uit van een omlopende winkelpui met een natuurstenen plint met daaraan zware geornamenteerde pilasters en een kroonlijst met geglazuurde profielstenen.

In het interieur van de winkel valt een binnengevel op welke waarschijnlijk rond 1880 is opgebouwd rond een ouder casco. De plafonds in de winkel en op de eerste verdieping zijn 'stuc op stro' en bevatten eenvoudige, doch prachtige ronde ornamenten.

In de kelders bevinden zich enkele voorraadruimtes en een zeer oude keuken.

Ook is er een doorgang naar andere panden, gestut met een zware eiken balk.

Op de bovenverdiepingen is meer gerenoveerd, maar er is nog voldoende moois over gebleven. Zo bevinden zich op de gangen buiten het toilet fonteintjes, bevatten de ramen deels oud glas, is de oude in art-deco gegraveerde deur van hotel Corbelijn (dat stond waar nu de Hema is) hergebruikt als binnendeur en bevat de zolderetage prachtige spanten met een pen-gat constructie.

Inwendig is een 19de eeuwse transformatieproces goed waarneembaar: het trappenhuis met gietijzeren balusters, de stucplafonds, de houten schoorsteenmantel met consoles en enkele deurstijlen dateren van de tweede helft van de 19de eeuw.

In het pand werden er sporen gevonden waaruit blijkt dat het huis alle oorlogen redelijk ongeschonden is doorgekomen. Zo lagen er een Duitse mitrailleur-huls en een musketkogeltje gebroederlijk naast elkaar in het stof. Ook is in de lagen behang de mode van die tijd terug te lezen.

Het is een woon- en bedrijfspand waarvan het uiterlijk hoofdzakelijk bepaald wordt door de 18de en 19de eeuw, maar waarvan de bouwgeschiedenis aanwijsbaar teruggaat tot de 15^e eeuw. Het huis kent een bijzondere historische waarde en is een tastbaar stukje oud-Tiel.

De bewoners...

1450 – 1520	Familie De Man en Wolboker
1534 – 1560	Familie Willemsz en Hermansz
1560 – 1580	Priester Herman van Heerewaarden
1580 – 1600	Jan Aertsz en Neeske Henricksdochter
1600 – 1635	Jan Aertsz en Anna Jansdochter
1635 – 16...	Johan Leur
16... – 1683	Herman van Leeuwen en W. Butinck
1683 – 1715	Cornelis Vermeer
1715 – 1726	Johannes Hartingh
1726 – 1761	Dirck De Blanck en H. Hoffmans
1761 – 1775	Herman van Oort, Jacobus Heyns
1775 – 1802	Frans van Egmond
1802 – 18...	Christoffel Bruynings
1881 -	Johannes Nicolaas Daalderop
Rond 1940	Gerrit Timmer
Rond 1970	Texshop
Rond 1980	Ton van Wees
2013	Mediastar BV

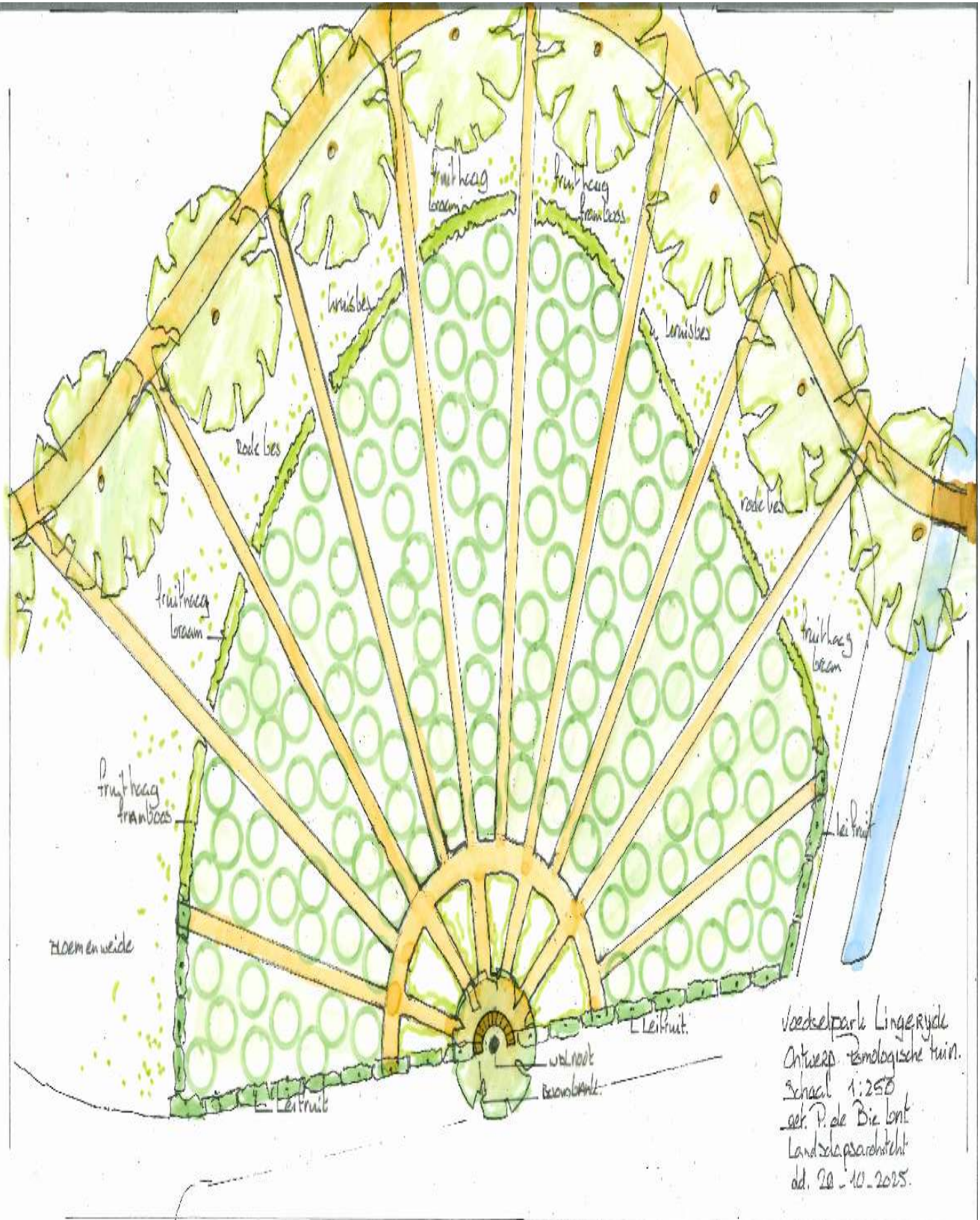
Functie....

Handelspand en woning
Handelspand en woning
onbekend
Herberg
Herberg
Apotheek en woning
Apotheek en woning
Kleermaker
onbekend
onbekend
onbekend
onbekend
Kleermaker en beddengoedwinkel
Winkel in zelfgemaakte huishoudelijke artikelen
Kruidentierszaak
Spijkerbroekenwinkel in hippie-stijl
Lampen en curiosa
Fotostudio en woning

Met dank aan Huub van Helningen.

Pomologische tuin

Ondergaande schets is een ontwerp voor een Pomologische tuin dat Peter de Bie maakte voor voedselpark Lingerijck. De schets is enigszins gebaseerd op de Pomologische Tuin die bestond van 1897 tot 1947 en gelegen was in Drumpt, tus-

sen de Drumptse Parallelenweg en de latere Kennedylaan. Deze Drumptse Pomologische tuin was een proeftuin ter verbetering van fruitrassen en teeltme-

thoden, vooral bedoeld om de fruitproductie in de Betuwe op een hoger peil te brengen. Enige jaren terug hebben Emile Smit en Angelika Niemantsverdriet archiefonderzoek gedaan naar deze vrijwel vergeten tuin en er een publicatie aan gewijd. Voor de organisatoren van het voedselpark was dat weer aanleiding om ook eens in die archieven te duiken, om uit te vissen hoe die tuin er uit zag en wat er allemaal gekweekt werd. En dat was heel veel: honderden rassen en varianten, niet alleen van allerlei hard en zacht fruit van de koude grond, maar ook van in kassen gekweekt fruit uit zuidelijke streken. Het plan is nu om een soort impressie van deze vruchtentuin in het Lingerijck park tot leven te brengen. Hiervoor zal gezocht worden naar de oude fruitrassen die ooit in proeftuin gekweekt werden. Wellicht komt er ook nog een imkerij in het park, want die was er ook in de Pomologische tuin. Misschien is er een imker die belangstelling heeft. Die is vast welkom.

Overigens was onlangs in het Actueel Nieuws van de gemeente te lezen dat de aanleg van het park niet eerder dan tegen het eind van volgend jaar zou kunnen starten. Een bericht dat ook in de Gelderlander van 24 november was te lezen. Maar volgens de bestuurders van het park is dat geen voldongen feit en wordt er van uit gegaan dat nog deze winter begonnen zal worden met het grondverzet. Inmiddels is de gemeente in het naastgelegen perceel voor Anders Wonen al bezig om het terrein bouwrijp te maken.

Komende vergadering donderdag 11 december 2025.

Aanvang 19.30 uur. Plaats: Kerkstraat 32.

Vergaderingen in 2026

Donderdag 15 januari

Donderdag 19 februari

Donderdag 19 maart

Donderdag 16 april

Donderdag 21 mei

Donderdag 18 juni

Donderdag 23 juli

Donderdag 17 september

Donderdag 15 oktober

Donderdag 19 november

Donderdag 17 december

Aan de vroege kant misschien, maar er is hier nog juist voldoende ruimte voor een speciaal bericht van het bestuur van Waardevol Tiel aan al onze leden en lezers. Zij wenst u allen een

Oergezellige kerstmis en een gezond en voorspoedig nieuwjaar.